

SOSYAL VE KRİMİNAL BOYUTLARIYLA ÇOCUK SUÇLULUĞU

M. GÖKPINAR*

Geçtiğimiz yüzyılda çocukların yetişkinlerden farklı oldukları ve korunmaları gerektiği vurgulanmış, suça yönelmiş çocuklarda dahil olmak üzere çocuk haklarını güvence altına alan gerek ulusal gerekse uluslararası pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Çocuğun yaşama, korunma, gelişim ve katılım haklarının olduğunu güvenceye bağlayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm çocuklar için sosyal adaleti sağlamayı amaçlamaktadır.¹ Bu sözleşmenin uygulanmasına dair Avrupa Sözleşmesi ve Koruma Mekanizması TBMM tarafından 18.01.2001 tarih ve 4620 sayılı yasa ile Anayasa'nın 90. maddesi gereği bir iç hukuk kuralı haline getirilmiştir.² Çocuğun haklarını ve esenliklerini güvence altına almak sosyal hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle yukarıda anılan düzenlemenin kabulünden önce, Anayasa'nın 41. maddesinde, çocuğun korunması için gerekli önlemleri alma görevi devlete verilmiştir.³

Çocuklara verilen bunca öneme, uğrunda verilen nice savaşa, uğraşıya rağmen onlar da yetişkinler gibi suçun konusu-mağduru olabilecekleri gibi bizatihi suçun faili olabilmektedirler. Gelmiş geçmiş bütün toplumlarda çocuk, üyesi olduğu toplumun bütün dikkatlerini

¹ Uluğtekin, Sevda, Acar, Baykara, Öntaş Cankurtaran, "Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal inceleme Raporları ve Gözetim Raporlarının Yeri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 53, Temmuz-Ağustos 2004, s. 35.

² Alpsoy, N. Arif, "Uluslararası Hukuk ve Ulusal Mevzuatımız Işığında Mağdur Çocuklara Yönelik Düzenlemeler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 58, Mayıs-Haziran 2005, s. 247.

³ Sevük, Yokuş Handan, "Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi", *Hukuki Perspektifler Dergisi*, S. 7, Temmuz 2006, s. 91.

üzerine çekmiş en önemli yaratıklardan biridir. Çünkü çocuk, toplumların geleceğini garanti altına alan tek varlıktır. Bu nedenle çocuğun normal gelişiminde görülen herhangi bir bozukluk veya sapma, büyük karmaşaya neden olmakta ve ilgilileri bir takım tedbirler alamaya zorlamaktadır. İçinde yaşadığımız yüzyılın karmaşıklığı, toplumsal değerlerin sürekli ve hızla değişmesi, yeni kuşakların psikolojik çekişmesinde, suçlu çocukların oluşmasında önemli etkiler yapmıştır. Yirmi birinci yüzyılda insanlık, yeryüzünde milyonlarca çocuğun açlığına, ölüp gitmesine, eğitimsizliğine, suça itilmesine, ıslah ve ceza evine düşmesine köklü bir çözüm getirememenin burukluğu ve çaresizliği içindedir. Sevgi, anlayış, eğitim, beslenme ve ilginin hepsi birden gerektiği gibi verilmezse yarının büyükleri olan çocukların suça itilmesini önlemek mümkün değildir. Çocuk suçluluğuna genel anlamdaki suç ve suçluluk boyutuyla baktığımızda bu sorunun yalnızca bir hukuki sorun değil aynı zamanda bir sosyal sorun olduğu gerçeği de ortaya çıkmaktadır.⁴

Peki, çocuk kimdir. Yukarıda Bahsi geçen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin, 1. maddesi, erken yaşta reşit olma halleri dışında 18 yaşına kadar herkesi çocuk saymış ve çeşitli güvencelerle korumuştur.⁵

A. ÇOCUK SUÇLULUĞU KAVRAMI

Çocuk suçluluğu bu gün belli başlı bir konu haline gelmiş bulunmaktadır. Çocuk suçluluğunu yetişkinlik dönemindeki işlenen suç-

⁴ ÖZKÖK Perim, Çocuk Suçluluğunun Nedenleri Ve Alınması Gereken Tedbirler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. i,1, 2.

⁵ Bu haklardan bazıları:

Çocuk herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın eşit olarak doğuştan aynı haklara sahiptir. (m. 2)

Çocuk yaşla ve olgunlaşma ile gelişen ihtiyaçlara sahip bireydir

Çocukla ilgili her işlemde çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulmalıdır.(m .4)

Çocuk hakkında alınan her kararda çocuğun görüşü alınmalıdır.(m. 12)

Çocuklar ifade özgürlüğüne sahip bireylerdir.

Çocuklar ekonomik sömürüden uzak tutulmalı, çocuk işçiliği kontrol altına alınmalıdır.

Çocuklar her türlü gelişimleri açısından yeterli yaşam standartlarına sahip olmalıdır.

Çocukların silahlı çatışmalara girmesi engellenmelidir. Alpsoy, a.g.m., s. 251, 254, 255.

lardan ayıran en önemli özellik, bu dönemin gelişiminde problemleri evre ya da geçiş evresi olarak adlandırılan ergenlik dönemine rastlamasıdır.⁶ Doktrinde, çocuk suçluluğu kavramı yerine suça itilen çocuk kavramının kullanılması gerektiği bu çerçevede olmak üzere de, hükümlü çocukların tutulduğu yerlerin cezaevi ya da hapisane olarak değil ıslahevi olarak adlandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Buna gerekçe olarak ta, söz konusu olanın, kişiliğinin gelişimini ve oluşumunu henüz önemli ölçüde tamamlayamamış bir birey olması, esas olanın çocukların temel haklarının ve güvenliklerinin korunması ve gereksinimlerinin karşılanması, esenliklerinin geliştirilmesi olduğu belirtilmiştir.⁷

Ülkemizde, 12-18 yaş arasındaki insanların işlediği suçlarla ilgili çocuk suçları kavramı kullanılmaktadır. Esas olarak, 12-15 yaş arasındaki çocukları yargılamak üzere kurulan mahkemeler Çocuk Mahkemeleri adı altında kurulmuşlardır. Bu mahkemelerin kuruluş kanununda, 18 yaşındaki çocuklar-gençler üç kategoriye ayrılmışlardır. 11 yaşın altındakiler için çocuk, 12-15 yaş arasındakiler için küçük ve 15-18 yaş arasındakiler için genç kavramı kullanılmaktadır.⁸ Meseleye, karşılaştırmalı hukuk açısından yaklaşan bir görüşte, çeşitli ülkelerde yukarıda ifade edilen yaş aralığının 16-21 yaşları arasında değiştiği belirtilmiştir. Buna göre, bu ülkelerde suç hukuku açısından çocuk olarak nitelendirilen bazı kişilerin gelişim psikolojisi açısından çocuk sayılmamaktadır. Gelişim psikolojisi açısından çocukluk, ergenlik çağının başlamasıyla sona ermektedir. Bu nedenledir ki bu ülkelerde *çocuk suçluluğu* terimi değil, *genç suçluluğu* ya da *reşit olmayan kimselerin suçluluğu* terimleri kullanılmaktadır. Ülkemizde ise suçlu çocuk ya da çocuk suçluluğu terimleri, hem çocukluk dönemini hem de ergenlik döneminin önemli bir kısmını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.⁹ Doktrinde üzerinde genel bir uzlaşmaya varılmış tanımda ise, söz konusu suç, bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin kanun ve devlet müdahalesini gerektirecek bir duruma dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

⁶ Özkök, a. g. e., s. 2.

⁷ Coşar Yakup, "Kentleşen Türkiye'de Çocuk Suçluluğu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 56, Ocak-Şubat 2005, s. 317.

⁸ Coşar, a.g.m., s. 281.

⁹ Mangır Mine/ Silleli F. Nurdan, *Çocuk Suçluluğu*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s. 2.

¹⁰ Tüzün Birgül, *Çocuk Suçluluğu Kavramı Ve Yasal-Kurumsal Düzenlemeler*, Ya-

B. ÇOCUKLARIN İŞLEMİŞ OLDUKLARI SUÇ TÜRLERİ

Çocukların işlemiş oldukları suçlar, zamana bağlı olarak değişmektedir. Örneğin 80'li yılların sonuna doğru yayınlanmış araştırmalarda suçların şu alanlarda işlendiği görülmektedir: Şahsa karşı işlenen suçlar, bunlar adam öldürme ya da adam yaralama şeklinde gerçekleşmektedir. O dönemler itibarıyla bu suçun, ülkemizde diğer ülkelerin aksine çok yüksek bir oranda işlendiği ifade edilmiştir. Cinsel suçlar, ancak bu suçların içinde büyük bir oranının saikin evlenmek olduğu belirtilmiştir. Diğer bir suç grubunu mala karşı işlenen suçlar oluşturmaktadır. Bu dönemlerde, tüm batı ülkelerinde çocuk suçluluğu dendiğinde akla hırsızlık, yankesicilik, gasp, organize hırsızlık gibi mala karşı suçlar gelmektedir. Çoğu, organize suç işlemek eğiliminde olan batılı gençler için suçun gerisinde, geçici bir tatmin, dengesizlik, grup otonomisi gibi etkenler yatmaktadır. Ülkemizde, mala ilişkin çocuk suçluluğunda bile organize hareketler çok az görülmekte, Batıda olduğu gibi anti-sosyal faaliyetlere yönelik gençlik çetelerine çok az rastlanmaktadır değerlendirmeleri yapılmıştır.¹¹

Yukarıda belirtilen çalışmaların yapıldığı tarihlerden sonra gerek Dünya da gerekse ülkemizde köklü sosyo-ekonomik değişimler yaşanmıştır. Şehirleşmeye paralel olarak çocukların- gençlerin işledikleri suç türleri de değişmiştir. Mala yönelik suçlardan dolayı cezaya hükmedilen gençlerin oranı 1946 da %19'u oluştururken, aynı oran 1996 da %56'ya ulaşmıştır. Buna karşılık şahsa karşı suçlar tam tersi bir seyir izlemiş ve bu nedenle mahkûm olan gençlerin payı toplam hükümlüler arasında %54'den %19'a inmiştir. Cinsel suç işleyip hüküm giyenlerin oranı ise yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Mala yönelik suçlardaki artışın, şehirlerde daha bozuk olan gelir dağılımı, daha yüksek oranlarda işsizlik, şehirlerde sosyal bağların zayıflaması sonucu azalan sosyal kontrol imkânları olduğu belirtilmektedir. Şahsa karşı işlenen suçların azalmasında, bireyselleşme ve bunun sonunda ortaya çıkan bağların zayıflamasının önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Buna göre, cana yönelik suçların ne kadarının tasarlayarak olduğuna ve tasarlama nedenleriyle ilgili yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak aileler arası kan davaları sonucu olarak öç almaya yönelik işlenen cinayet sayısında radikal bir azalma olmuştur. Bu tür cinayetler çok

yınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995,s. 79; Özkök, a. g. e., s. 2.

¹¹ Mangır/Silleli, a. g. e., s. 5-7.

sınırlı bir bölgede azalarak devam etmektedir. Cinsel suçların oranı aynı kalmakla birlikte, tecavüz suçlarında artış olmuştur. Saldırganların tanınma, yaşadıkları çevreden dışlanma gibi bir sosyal kontrol ve baskıdan korkmamaları, kitle iletişim araçlarının en azından bir bölümünün saldırgan ve kadın düşmanı yayınları, kadının erkek gereksinimlerini giderecek birer cinsel nesne olarak sunulması kadına yönelik cinsel şiddetin devamının önemli nedenlerini oluşturmaktadır.¹²

C. ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN NEDENLERİ

Çocukları ve gençleri suça iten nedenler bugün çok iyi biliniyor. Batı toplumlarında çocuk suçluluğu sanayileşme ile orantılı olarak artış göstermiştir. Hiç kuşkusuz sanayileşme hızlı ve düzensiz şehirleşmeyi birlikte getirir. Onun ürünü olarak işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlikler, geleneklerin sarsılması, özellikle çocuk ve genç nüfusun artışı suç eğilimi yaratır. Örneğin, ülkemiz nüfusunun yüzde 42'sini 15 yaşın altındaki çocuklar oluşturuyor. Oysa Avrupa ülkelerinde nüfusun ancak yüzde 20'si 15 yaşından küçükler oluşturur. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde çocuk ve gençler arasında suçluluk oranı, nüfus artışından daha hızlı yükselmektedir.

Yukarıda sayılan toplumsal etkenlerin ailelerde ve bireylerde yarattığı doyumsuzluklar, umutsuzluklar ve çaresizlik duyguları, suça yatkınlık yaratmaktadır. Ayrıca köyden kente göçen ailelerdeki uyum güçlükleri, güç koşullarda verilen yaşam savaşı da çocuklar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kısa yoldan hakkını almak, "*vurgunu vurmak*", "*köşeyi dönmek*" gibi sözler, namusuyla çalışıp geçinme olanağı bulunmayan bir ortamda türerler. Yoksul da olsa köyde yaşayan gençleri dizginleyen, yoldan sapmalarını önleyen başka etkenler vardır: İnsan davranışını düzenleyen belirgin gelenekler ve töreler, güçlü komşuluk ilişkileri, akrabalar arası dayanışma ve yazgısına boyun eğme alışkanlığı. Oysa kentlerde insan ilişkileri gevşemiştir ve çıkarlarını gözetme dürtüsü geleneksel değer yargılarının önüne geçmiştir. Bu nedenle büyük kentlerdeki yoksul kesim daha umutsuz, daha despektisiz ve daha öfkeli. Varlık ve bolluk ortasında kendi haline şükredemez. Şehirdeki yoksulun bu ruhsal durumu onu yasadışı yollarla itebilir.

¹² Coşar, a.g.m., s. 313, 314.

Şehre göçen aile dayanıksızdır ve tek başınadır. Yabancı bir ortamda kök salmak, baş döndürücü değişmelere ayak uydurmak zorundadır. Yoksul bir aile bu değişmelere birden ayak uyduramaz; boca layabilir, yoldan çıkabilir. Köy toplumunda edinilen beceriler şehirde işe yaramadığı gibi, değer yargıları ve deneyimler de yol gösterici değildir. Babanın bu ortamda kendi çocuklarına örnek olması ya da kılavuzluk etmesi olanaksızdır. Yoksul bir aile çocuğunun, tüm bu engellemeleri aşması ve yolunu bulması kolay değildir.¹³ Çocuk suçluluğunun bireysel ve sosyal olarak kategorize edilecek pek çok sebepleri bulunmaktadır.

1. BİREYSEL NEDENLER

Toplum içinde saygınlık kazanacak, kendini gerçekleştirecek doğru, olumlu, yaratıcı ve üretken yol ve yöntemleri bulamayan gençler, ruhsal çatışmalarını, korkularını, kaygı ve öfkelerini saldırgan davranışlarla ve şiddet eylemleriyle gidermeye çalışırlar. Gerekli gereksiz saldırgan davranışlara yönelip ilgili ya da ilgisiz bir şekilde şiddet olayları içerisinde yer alırlar. Ayrıca bu yapıdaki bir insan, bulunduğu toplumsal konumu ve rolünü beğenmeyecektir. Toplum tarafından engellendiğini, ilgi ve sevgi göremediğini düşünecektir. İlgi görmek, saygı kazanmak için saldırgan davranışlara, şiddet eylemlerine değer ve yer veren davranış kalıplarını ve örneklerini kullanacaktır.¹⁴

1/a. Cinsiyet

Bireysel nedenlerin içinde diğer önemli bir etken cinsiyettir. Yapılan araştırmaların genelinde erkeklerin kızlara göre daha çok suç işlediklerini göstermektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak, bu toplumsallaşma sürecinde kız ve erkeklere ilişkin farklı rol beklentilerine bağlanmaktadır. Geleneksel kadının özellikleri sıcaklık, koruyuculuk, fedakârlık, nezaket, bağlılık, başkalarının istek ve beklentilerine duyarlı oluş gibi özelliklerdir. Bunlara bağlı olarak kadınlardan beklenen roller de daha çok eş ve anneliktir. Bir diğer nedenin,

¹³ Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk*, Özgür Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2000, s. 212, 213.

¹⁴ Arsan, Cevdet, "Terörün Psikolojik Nedenleri ve Çözüm Yolları", *Abdi İpekçi Semineri: Türkiye'de Terör*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 30 Ocak-1 Şubat 1980,1. Bası, Mayıs 1980, s. 258.

kadınların toplumda pek çok kurum tarafından daha çok korunmakta ve denetlenmesi olduğu belirtilmektedir. Böylece kızlar, başkalarına zarar veren ya da onları inciten suç gibi sapan rollere çok düşük oranlarda girerler. Buna karşılık erkeklerden bağımsızlık, rekabet, girişimcilik, başarı, hâkimiyet ve saldırganlık gibi özellikler beklenmekte ve kızlara göre erkekler toplumsal kurumlar tarafından daha az denetlenmektedir. Bu nedenle, erkekler toplumsallaşma sürecinde risk almaya daha eğilimli olarak büyümektedirler. Buda onları suç olan davranışlara daha kolay yönlendirmektedir.¹⁵ Ayrıca kızların erkeklere göre anneleri tarafından daha çok denetlenmelerinin suçtan uzak kalmalarında etkili olduğu belirtilmiştir. Erkeklerin arkadaş ilişkilerinde kızlara oranla farklı yaklaşımlarının da önemli olduğu ifade edilmektedir. Buna göre, kızların erkeklere göre arkadaşlarıyla bağlılık, sevgi ve güvene dayalı ilişkilerinin güçlü olduğu araştırmalarla saptanmıştır. Böylelikle kızlar erkeklere oranla arkadaşlarından daha az etkilenmektedir. Erkekler, kızlara oranla sapan akranlarının arkasında daha çok yer almaktadır. Bütün bunlar da erkeklerdeki suç oranını artırmaktadır.¹⁶ Ülkemizde, sadece erkeklere yönelik ıslahevlerinin oluşu da yukarıda belirtilen görüşlere bir kanıt olarak sunulmaktadır.¹⁷

1/b. Yaş ve Ergenlik

Çocuk suçluluğunun nedenleri arasında, içinde olunan yaş da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çeşitli araştırma sonuçlarının cinsiyet faktörü ile yaşın birbiriyle etkileştiklerini, yaşın giderek artması suç kabul edilen davranışların oluşumunda önemli bir faktör olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.¹⁸ Yine araştırma sonuçlarına atfen suç işleme oranının en yüksek olduğu yaşın, %34,9 ile 14 yaş olduğu, mala yönelik suçlarda 14, adam yaralama ve cinsel suçlarda 15 yaşın en sık suç işlenen yaş grubunu oluşturduğu ifade edilmektedir.¹⁹

¹⁵ Kaner, Sema, "Ana Baba Denetimleriyle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *I. Ulusal Çocuk Ve Suç: Nedenleri Ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara 2002, s. 241,242

¹⁶ Delikara, İpek, "Ergenlerin Akran İlişkileriyle Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *I. Ulusal Çocuk Ve Suç: Nedenleri Ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara 2002, s. 153.

¹⁷ Kaner, a.g.m., s. 243.

¹⁸ Delikara, a.g.m., s. 153.

¹⁹ Tüzün, a. g. e., s. 79.

Yaş konusunda belirtilmesi gereken en önemli olgu ergenlik olgusudur. Ergen değişen ve gelişen kişiliği içinde, çevrede yeni değerler aramaya, kişiliğinin olgunlaşmasında rol oynayan özerklik, özdeşleşme, sorumluluk kavramlarına yanıt bulmaya çalışır. Bu kavramalar gence kişilik kazandırır. Toplumla ilişkilerini biçimlendirir. Toplumdaki yeri ve rolünü oluşturur.²⁰ Bu devrenin başlarına kadar çocukların ilişkilerinin ağırlık merkezini aile ve çevresi oluşturur. Bu döneme kadar annenin ya da babanın söyledikleri ve yaptıkları doğrudur ve genelde tartışmasız kabul edilirler. Ergenlik çağının başlaması ile çocuk aile içindeki değerleri, davranış kalıplarını, yaşam biçimini sorgulamaya başlar. Bu dönem çocuğun aile içinde en azından bir özerklik kazanma, kendini kendi değerleriyle kabul ettirmeye çalışma ve aileye karşı mesafeli durma dönemidir.²¹ Böylelikle ana baba etkisinden kurtulmaya çalışır. Arkadaşları ile birlikte olmak ister. Bu süreç içerisinde evde anne ve babasından anlayış göremeyen, onlarla çatışma içinde olan genç, evde bulamadığı güveni, arkadaş çevresinde arar. Onlara daha çok bağlanır ve benimser. Onlardan ayrı olmamak için, kendisine aykırı gelen düşünce tutum, davranış ve eylemleri bile benimser. Toplumda kendine bir yer ve rol arayan genç özerklik ve sorumluluğunun sınırlarını çizemezse diğer koşulların da bir araya geleceğiyle tam bir boyun eğerek içinde bulunduğu çevrenin diğer kişilerine benzeyebilir. Onların uzantısı olur. Suç oranının yüksek olduğu bir çevre ortamında, buna birde ailenin bu süreçteki yetersizliği eklenirse²² gencin suç kabul edilen davranışlara sapsması çok daha kolay hale gelebilir.²³ Çünkü, genç, çevresine, ilişkilerine göre her tür normu suç gibi sapan davranışlarda dahil değer yargıları ve normları içselleştirecek ya da reddedecek ve buna uygun davranışlara girmeye, roller üstlenmeye açık olacaktır.²⁴ Bu dönemdeki özerklik kazanma çabası nedeniyle kimi yazarlar, çocuk suçluluğuna *statü suçluluğu* da demektedirler.²⁵ Yine bu süreçteki çocuğun kendini kanıtlama arzusu çerçevesinde, ülkemizde silahın mertlik simgesi olarak algılanması nedeniyle gençlerin silaha olan yatkınlığının arttığı ve bununda suç işleme eğilimlerini tetikledi-

²⁰ Yavuzer Haluk, *Psiko-Sosyal Açından Çocuk Suçluluğu*, Yayınlanmış Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 35.

²¹ Coşar, a.g.m., s. 283.

²² Kaner, a.g.m., s. 29.

²³ Mangır/Silleli, a. g. e., s. 9,10.

²⁴ Coşar, a.g.m., s. 282,283.

²⁵ Yavuzer, a. g. e., s. 7.

ği ileri sürülmektedir.²⁶ Son olarak, şunu belirtmek gerekir ki, içinde bulunduğu dönemin bir özelliği olarak kimlik arayışı içinde olan genç, bu arayış içerisinde kendini çevreden yalıtma yoluna gidebilmektedir. Bu yolun, bu arayış içerisinde gence sağladığı faydaların yanında, gencin kendi bedenine, duygusal ve sosyal çevresine yabancılaşması aşırı bir hal alırsa, çocukta-gençte kendine ya da çevreye dönük yıkıcı davranışlar geliştirebilmektedir. Bu davranışlardan biride elbette ki suç olan davranışlar olacaktır.²⁷

2. TOPLUMSAL NEDENLER

Çocuğun suça itilmesinde, toplumsal nedenlerin bireysel nedenlerden daha fazla rol oynadığı, hatta birçok bireysel nedenin kaynağında da toplumsal nedenlerin bulunduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür.²⁸

2/a. Aileye İlişkin Nedenler

Bu başlık altında, çocuk suçluluğuna zemin hazırlayan önemli faktörlerden biri olarak kabul edilen aile ve çocuk ilişkileri incelenecektir.

Aile, toplumun temel çekirdeklerinden biri olarak içinde bulunduğu toplumun her durumundan etkilenecektir ve onun tüm değerlerini nesilden nesile geçirecektir. Çocuk, ailenin bir üyesi olarak kişiliğini, toplumsal davranışlarını, değerlerini, ahlak yargılarını, her şeyden önce, ailesi içinde aldığı eğitimle kazanacaktır. İşte bu nedenle aile içindeki düzensizlikler hemen her zaman çocukları etkileyecek ve bazen de onu suça itecek kadar zedeleyebilecektir.²⁹ Ailenin çocuk üzerindeki etkisi doğumdan önce başlar. Ailenin o çocuğa karşı istekli ya da isteksiz oluşu, gerek ruhsal-kültürel gerekse toplumsal-ekonomik yönden bu çocuğun gelişine, gelişimine hazır olup olunmadığı ve çocuktan beklentiler, çocuğun yaşantısını, ilk izlenimlerini ve çevresiyle duygusal iletişimini önemli ölçüde etkileyecektir. Aile üyeleriyle

²⁶ Özkök, *a. g. e.*, s. 12.

²⁷ Uluğtekin/Acar/Öntaş, *a.g.m.*, s. 36.

²⁸ Özkök, *a. g. e.*, s. 6.

²⁹ Günce Gülseren, "Çocuk Suçluluğu Ve Aile", *Çocuk Suçluluğu Ve Çocuk Mahkemele-ri Sempozyumu*, Ankara 1983, s. 1.

olan ilişkileri, çocuğu diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur.³⁰ Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır. Sevdikçe güven duygusu pekişir, desteklendikçe öz saygısı artar. Anlayış gördükçe hoş görülmesi olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsız davranmayı öğrenir.³¹ Aile içindeki disiplin biçimi, aile içi etkileşim, ailedeki olumsuz rol modelleri, parçalanmış aile faktörleri çocuk suçluluğunda önemli bir yere sahiptir.³²

2/a-1. Parçalanmış Aile Yapısı

Bu konuda, ilk olarak parçalanmış aile yapısının çocuğu suça iten süreçteki etkisi üzerinde durmak gerekmektedir. Yapılan çeşitli araştırma sonuçlarına göre, suçlu çocukların önemli bir kısmı hayatlarının ilk yıllarını anlayıştan uzak ana ve babalarla, sosyal, moral ve ekonomik düzensizliğin hakim olduğu bir aile çevresinde geçirmişlerdir. Özellikle büyüme sırasında çocukta emniyet duygusunu zedeleyen çeşitli faktörler, hayatın geri kalan kısımlarında bir şekilde değişik davranış bozukluklarına kişiyi ittiğinden çocuk suçluluğuyla ilgilenenler konunun bu yönüne özel bir önem vermişler ve çocuktaki emniyet duygusunu zedeleyen önemli bir faktör olarak aile parçalanmasını saptadıklarından, suçlulukla parçalanmış aileler arasında ilişkiyi, tespit etmeye çalışmışlardır. Parçalanmış aile kavramı ile, ailenin bir üyesinin, anne ya da babanın ya da her ikisinin birden ölüm, boşanma, terk ve ayrılık nedenleriyle bulunmayışı anlatılmaktadır.³³ Ailede beklenen hallerden sapmalar veya aile bireylerinden bazılarının, madde ve alkol bağımlısı olma, hapse girme gibi onur kırıcı durumları veya ekonomik olumsuzluklar sonunda eğer faydalı ve yapıcı çözüm yolları bulunamazsa ailenin parçalanmasına neden olabilmektedir.³⁴

Çocuğun ruh sağlığının en önemli güvencelerinden biri sıcak bir aile ortamında yaşamasıdır. Bu nedenle ailenin parçalanması sonucu anasız babasız büyümek ya da ana veya babadan ayrı düşmek çocu-

³⁰ Özkök, a. g. e., s. 6

³¹ Mangır/Silleli, a. g. e., s. 14

³² Uluğtekin/Acra/Öntaş, a.g.m., s. 36

³³ Saran, Nephân, "Çocuk Suçluluğu Ve Parçalanmış Aile", *Sosyal Antropoloji Ve Etnoloji Dergisi*, S. 3'den ayrı basım, 1979, s. 27.

³⁴ Özkök, a. g. e., s. 8.

ğun ruh sağlığını bozabilecek en ağır durumdur. Bu tip ailelerde ki çocukların ruhsal bunalıma düşme olasılığı çok yüksektir.³⁵ Çeşitli araştırma sonuçlarına göre aile parçalanmasının sonuçları hakkında şu görüşler ifade edilmektedir:

Her şeyden önce ailenin parçalanmış olması tek başına çocuğu suça iten bir faktör değildir. Çocuğun gelişimi sırasında ailede zararlı diğer faktörlerinde bir arada olması gerekmektedir. Yine zararın varlığı ya da etki derecesi ana ya da babanın hangisinin yok olduğuna da bağlıdır.³⁶ Tüm canlılar içinde yaşamın ilk yıllarında fedakâr, sevecen ve düzenli bir anne bakımına gereksinimi en fazla olan canlı belki de sadece insan yavrusudur. Temel gereksinimlerini, şefkatli ve sevecen bir anneden alan bebekte, güven ve sevgi gibi çok önemli olan iki duygu gelişip büyüyecektir.

Spitz ve Bowly gibi önemli araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalar, bebeklikte anne bakımından yoksun çocukların fiziki ve ruhi gelişimlerinin gerileyeceğini göstermiştir. Bowly, 44 hırsız çocukla başka problemleri olan 44 çocuğu karşılaştırmıştır. Hırsızlık yapan grubun %40 ının ilk 5 yaşları içinde anneden yoksun kaldığını diğer grupta ise bu oranın %2 olduğunu bulmuştur. Bu araştırmacıya göre anne yokluğu, duygu gelişiminde eksikliğe, sevgisizliğe ve zamanla toplum kurallarına ters düşen davranışlara yol açmaktadır. Çocuklar küçük yaşlarda annelerinin sevgi ve ilgisini kaybetmemek için onun istediği gibi davranmayı öğrenirler. Yani toplumsal davranışların öğrenilmesinin temelinde anneye duyulan sevgi ve bağlanma vardır. Bu gelişmemişse, çocuk toplumsal davranışları da öğrenemeyip, toplumsal normları ihlal edecek, suç olan davranışlara yönelecektir. Çocuk gelişiminde babanın yerinin günümüzde gittikçe arttığı ifade edilmektedir.

Buna göre, başlangıçta anneye bağımlı olan çocuk özellikle kişilik gelişimi için koruyucu ve gözetici bir babaya muhtaçtır. Baba, otorite temsilcisi rolü ile bir yandan da toplumsal değerlerin temsilcisidir. Baba yokluğu koşullara göre, otorite boşluğu, benimseyecek örnek alacak kişi eksikliği yaratır. Ancak babanın yokluğu tek başına çocuğu suça iten bir faktör değildir.³⁷ Parçalanmış aile konusunda diğer önemli

³⁵ Mangır/Silleli, *a. g. e.*, s. 14.

³⁶ Saran, *a.g.m.*, s. 28.

³⁷ Günce, *a.g.m.*, s. 3, 4.

bir mesele de çocuğun cinsiyetidir. Kız çocuklar erkeklere oranla daha büyük bir oranda ana baba yokluğundan etkilenmektedirler. Ailenin ne zaman parçalandığı da önemlidir. Erkek çocuklar için aile parçalanması 10 yaş civarında tehlikeli bulunmuşken genel olarak parçalanmanın 10 yaş ve daha küçük yaşlardaki çocuklar için ciddi sorunlar ortaya çıkaracak nitelikte olduğu belirtilmiştir.³⁸ Ailedeki dağılmanın ani olması, uzun süren düzensizlik ve kargaşa sonucu ortaya çıkmasından daha az etkili olmaktadır. Ani dağılma şoku belki daha şiddetli ve derin olmakta ancak uzun süreli kötü ilişkilerin çocuk kişiliğinde ortaya çıkardığı yıpranma ve bozulmayı yapmamaktadır denilmektedir.³⁹ Doktrinde böylesine bir aile ortamında yetişen çocuklarda, potansiyel suçlara eğilimin aratacağı da ifade edilmiş 1988–1990 yılları arasında İzmir’de hükümlü çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına dayanılmıştır. Buna göre, cinsel suç işleyen çocukların %70,4 ü parçalanmış ailelere mensupken, yine aynı yıllarda İzmir Çocuk mahkemesinde yargılanan çocukların ailelerinde parçalanma oranı %19,2 bulunmuştur.⁴⁰

2/a-2. Aile İçi Etkileşim

Aile içi etkileşim de çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailedeki olumsuz etkileşim, disiplin anlayışı ve yöntemleri, çocuğu zamanla aileden uzaklaştırabilmektedir. Bu uzaklaşma çocuğun kendisini dışarıda var etme, ortaya koyma çabasına girmesine neden olacağından çocuğun suça itilmesinde uygun ortamlar yaratacaktır.⁴¹ Aile içi ilişkiler ve iletişim temelde, anne ve babanın çocuklarına karşı takındıkları tutuma bağlıdır. Ailenin çocuğa karşı aşırı koruyucu tavrı, çocuğun gereğinden fazla kontrol edilmesi anlamına gelir. Bunun sonucu, çocuk diğer insanlara bağımlı, özgüvenden yoksun, duygusal kırıklıklara sahip bir birey olarak ortaya çıkmasıdır. Ailenin aşırı hoşgörülü tavrı da çocuğu bencil yapar. Çocuk daima diğerlerinin dikkatini çekip kendisine hizmet edilmesini ister. Bu iki model çocuklar ev içinde ve dışında sosyal uyum bakımından problem yaşarlar. Anne

³⁸ Saran, a.g.m., s. 28.

³⁹ Günce, a.g.m., s. 3.

⁴⁰ Tüzün, a. g. e., s. 81.

⁴¹ Uluğtekin/Acar/Öntaş, a.g.m., s. 36.

veya baba ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk, başkalarının etkisinde kolay kalabilecektir.

Bu tip çocuklarda isyankâr tavırlarla birlikte aşağılık duygusu gelişebilir.⁴² Çocuklar anne ve babalarına yakınlık duyup, onlarla özdeşleşirlerse bu durumun onları suça daha az eğilimli yapacağı belirtilmektedir. Gereğe olarak ta, onların beklenti ve eğilimlerine uygun olmayan davranışlarla sevdikleri insanlar olan anne ve babalarını hayal kırıklığına uğratmak istemezler denilmektedir.⁴³ Aile içi iletişimi belirleyen diğer bir unsur ise, ana baba ilişkisinin niteliğidir. Anne ve babanın kendi aralarındaki sorunlar, çekişme, küskünlük ve karşılıklı suçlamalar, kavgaya ve şiddet ortamında bulunan çocuklar kalıcı bunalmalara düşüp dengelerini bozabilirler.⁴⁴ Bu kavgalar sırasında çocuklarda, kavgaya kendilerinin neden olduğu kuşkusunu aratacak, anne ve babalarının ayrılması durumunda kendilerine ne olacağı korkusuyla yaşamaya başlayacaklardır. Anne ve baba kavgası sonunda çocukta eziklik, kırıklık ve kendisinin kötü olduğu duygusu yerleşecektir. Bu tedirginlik ve suçlamanın sonunda çocuk hırçın ve yaramaz bir birey olacaktır. Eğer çocuk anne ve babasından sıcaklık görür, onlar tarafından devamlı eğitilirse, anne ve baba zaman zaman ona kızsalar ya da çeşitli nedenlerle umutsuzluğa kapılsa dahi, çocuk bir aileye ait olduğunun bilincinde olacaktır. Böylece vicdanı gelişecektir. Bu vicdan da, çocuğun ciddi bir suç işlemesini engelleyecek, büyüdüğü zamanda toplumun sorumluluklarının bilincinde olan bir üyesi olacaktır.⁴⁵

2/a-3. Aile İçi Disiplin Anlayışı

Aile içinde otoritenin anne ya da baba olmasının çocuğu doğrudan suça iten bir unsur olmadığı belirtilmektedir. Buna göre, ancak denge ve çok sert otorite ve disiplin, suçla ilişkilidir. Disiplin yöntemi olarak çocuklara sık ve ölçsüz bir şekilde şiddet uygulanması çocukları suça iten nedenler arasındadır. Araştırmalarda suçlu çocukların ana ve babalarına karşı reddedici ve gevşek bir tavır içinde oldukları, genellikle fiziksel cezalara uğradıkları görülmüştür.⁴⁶ Bu araştırmalar-

⁴² Mangır/Silleli, *a. g. e.*, s. 15, 16.

⁴³ Kaner, *a.g.m.*, s. 230.

⁴⁴ Mangır/Silleli, *a. g. e.*, s. 15.

⁴⁵ Özkök, *a. g. e.*, s. 8.

⁴⁶ Özkök, *a. g. e.*, s. 10.

dan bir tanesi 1972-1977 yılları arasında, İzmir, Ankara, Elazığ çocuk ıslahevlerinde toplam 214 erkek hükümlü ile yapılmış olandır. Buna göre, hükümlü çocukların %64 ü babaları tarafından dayakla cezalandırılmaktadır. Ardy'in yapmış olduğu bir araştırmada ise, suçlu çocukların aile disiplinini ya çok katı ya da çok yumuşak olarak nitelendikleri, istikrarsız disiplin üzerinde durdukları belirtilmiştir. Sevgiye dayalı olmayan disiplin bir baskı aracı olmakta ve saldırganlığı, suçta olan eğilimi artırmaktadır.⁴⁷

2/a-4. Ailedeki Olumsuz Rol Modelleri

Ergenlik döneminde çocuğun kendisini özdeşleştirecek bir birey ihtiyacını duyduğunu belirtmiştik. Genellikle baba, amca, dayı gibi aile içinden bir yetişkinin, çocuğa karşı dengesiz ve hatalı davranışları çocuğa yansiyacak, kötü örnek olarak çocuğun suç işlemede etkili olacağı belirtilmektedir.

Suç içeren davranışların, yakın gruplar arasındaki karşılıklı iletişim süreci içinde öğrenildiği savunulmaktadır. İzmir'de hükümlü çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada babalarının %62 sinin alkol kullandıkları saptanmıştır. Ebeveynleri alkol kullanma alışkanlığına sahip çocukların, öğrenilen bir davranış bozukluğu olarak alkol alışkanlığını edindikleri vurgulanmaktadır.⁴⁸

1972-1977 yılları arasında, İzmir, Ankara, Elazığ çocuk ıslahevlerinde toplam 214 erkek hükümlü ile yapılmış olan araştırmada, çocuk suçluluğunda, ailenin diğer bireylerinde görülen suçluluğun etkisi araştırılmış ve hükümlü çocukların %54 ü gibi büyük bir bölümünün ailesinde çeşitli suçlardan hüküm giymiş bireylere rastlanılmıştır. Amerika'da 253 denek üzerinde yapılan diğer bir çalışmada 45 erkek çocuğunun babası suç işlemiş kişilerdir ve bu çocukların da %56 sı babalarının işlemiş olduğu suçları işledikleri tespit edilmiştir. Bu çocuklardan 69 unun babaları alkolik olup bu çocuklardan da %43 ününün alkole bağlı suçlardan hüküm giymişlerdir. Bu araştırmada geriye kalan 139 erkek çocuğun babaları suç işlememiş kişilerdir.⁴⁹

⁴⁷ Günce, a.g.m., s. 5.

⁴⁸ Tüzün, a.g.s, s. 82.

⁴⁹ Mangır/Silleli, a. g. e., s. 17, 18.

2/a-5. Ailenin Sosyo-Ekonomik Statüsü

Bir toplumda yaşayan bireylerin o toplumdaki yerlerini belirleyen unsurlara sosyo-ekonomik statü denir. Bu unsurlar arasında, bireyin mesleği, geliri, eğitimi, sosyal çevresi kadar aile yapısı ve ailesinin sahip olduğu avantajlar da yer almaktadır.⁵⁰ Bir çocuğun ailesinin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması beraberinde, sağlık, konut ve eğitim yetersizliklerini ve güçlüklerini getirecektir. Bu şartlar içinde yetişen çocukların sıkıntı, aşağılık duygusu, engellemeler içinde bocalayacakları, güçlü ve güvenli kişilik özellikleri kazanamayacakları savunulmaktadır.⁵¹

Ailedeki nüfusun kalabalık olması ya da kardeş sayısının fazlalığının çocukları doğrudan doğruya değil de sonuçları itibarıyla suça ittiği dile getirilmektedir. Şöyle ki: Ülkemiz gibi çoğunluğunu dar gelirli ailelerin teşkil ettiği ülkelerde ailedeki birey sayısı artarken ekonomik durum paralel olarak artmamakta buda çocukların okul yerine para kazanmaya gönderilmesi zorunluluğunu doğurmakta; çocuklarda suça yönelme oranını artmaktadır.⁵² Düşük gelirli ve kalabalık ailelerin çocukları daha az eğitim alabilmektedirler. Bu geniş aile içinde çocukların ödüllendirilmesi ve cezalandırılması değişik kişilerce yapılmakta, sonuçta çocuk otorite kabul etmekte zorlanmakta, doğru ve yanlış ayrımı yapamamakta ve sonuçta suça yönelebilmektedir.⁵³ Bu tip kalabalık ailelerde, ana-baba ilgisi ve denetiminin olmayışı, çocuğa uygun ihtiyaçların karşılanamaması, ev içinde gerekli olan yaşam alanının sağlanamaması nedenleriyle çocuklar, kendilerine, doğal yaşamlarını sürdürebilmek için özgür bir ortam aramakta ev dışına dolayısıyla suça itilmektedir. Kazancının büyük bir çoğunluğuyla aile bütçesine katılmak zorunda kalan çocuk, kendini kanıtlama, yaşıtlarına özenme duygularının etkisiyle kolayca suç işlemeye yönelebilmektedir denilmektedir.⁵⁴ Ailenin yaşadığı evin standartlarının da önemli olduğu vurgulanmakta ve şöyle denilmektedir: *"Türkiye de yapılan anketlerde suçlu çocuklardan büyük bir ekseriyetinin ana baba ve kardeşlerle aynı oda içinde yattıklarını tespitte imkân vermiş bulunmaktadır."*⁵⁵

⁵⁰ Ergil, Doğu, *Türkiye'de Terör Ve Şiddet*, Ankara1980, s. 129.

⁵¹ Mangır/Silleli, a. g. e., s. 19.

⁵² Günce, a.g.m., s. 2.

⁵³ Özkök, a. g. e., s. 10.

⁵⁴ Tüzün, a. g. e., s. 82.

⁵⁵ Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Ve Küçük Suçlular Hakkında Tatbiki Gereken

Bursa il merkezinde özel bir lisede 1995-2000 eğitim ve öğretim yılları arasında disiplin suçu işlemiş ve ceza almış 58 öğrenci üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Buna göre, bu öğrencilerden 1 tanesinin babası ölmüştür. 10 öğrenci üvey anne ya da baya sahiptir. Öğrencilerden 47 tanesi parçalanmış ailelere mensup olmadıkları halde aile içi huzursuzluk ve iletişimsizlik olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler, bu çalışma ile ilgili olarak yapılan görüşmeler sırasında ailelerinin kendilerine karşı ilgisiz ve boş vermişlik içinde olduklarını belirtmişler, 9 öğrenci de düzensiz bir aile yapısına sahip olduklarını, gerekli ilgiyi göremeyip yeterince dikkate alınmadıklarını, aile içi huzursuzluktan etkilendiklerini ortaya koymuşlardır.⁵⁶

Sonuç olarak, toplumsal nedenler ve bir çocuğun kişilik gelişimine yaptığı etkiler içinde aile içinde aile belki de en temel ve en önemli etkidir. Ancak suçlu çocuklar, sadece aile içindeki düzensizlik ve aksaklıkların eseridir denilemez. Ancak en azından temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak ekonomik koşulları olan düzenli bir aile ortamında ilgi, sevgi ve denetim eksikliği olmadan yetişen çocukların suça itilmeleri en az düzeye indirilebilir.⁵⁷

2/b. Eğitime İlişkin Nedenler

Konunun bu boyutunda hem anne ve babaların hem de çocukların eğitimlerinin ne düzeyde olduğu ya da olması gerektiği meselesi karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetimizin kurulmasıyla birlikte okuryazarlık oranı gittikçe artmaktadır. Bununla beraber, çocukların ilk eğitimlerini aldıkları ailede, genelde gelenek ve görenekler doğrultusunda alışlagelmiş yöntemler ve sezgiye dayanılarak el yordamıyla eğitilmektedirler. Okuma yazma bilmeyen ana ve babanın çocuğunu tanımak için hiçbir kaynağı yoktur. Çocuk eğitiminde çoğu kez pedagoğlar, uzmanlar, eğitilmiş ana ve babalar dahi yetersiz kalmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde çocuk eğitimi, örgün eğitimin yanı sıra bir devlet politikası olarak ele alınmakta, anne ve babalar kitle iletişim

Tedbirlere Müteallik Rapor, İstanbul Üniversitesi Türk Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, No:2,s. 17.

⁵⁶ Küçükşüleymanoğlu, Rüyam, "Okullardaki Suçlu Çocuk Profili Ve Okul Yönetimini Suçlu Çocuklara Bakışı", *1. Ulusal Çocuk Ve Suç: Nedenleri Ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara 2002, s. 345.

⁵⁷ Günce, a.g.m., s. 6.

araçlarıyla, konferanslarla, danışma bürolarıyla eğitilmektedir. Ülkemizde de yeni yeni, televizyon, radyo programlarında, çeşitli basın yayın organlarında bu konuya önem verilmeye başlanmıştır. Büyük şehirlerimizde ana-baba okulları açılmıştır. Eğitilmiş olmak anne-babaya hiç değilse kendi davranışlarını eleştirme ve denetleme olanağı vermektedir. Ana babanın eğitim düzeyi de çocuğu suçta iten etkenlerden biri olmaktadır.

Eğitim öğretim süreci aynı zamanda insanı başarılı ve etkili şekilde toplumsallaştıran bir süreçtir. Örgün eğitim sürecinde, okulun bu işlevini herhangi bir nedenle yerine getirememesi, çocuğun başarısını, gelişimini, çevresine uyumu ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyecektir.⁵⁸ Anti-sosyal çocuklarda, kendilerini gösterme eğilimi diğer çocuklara oranla daha fazla olduğu, okulda başarılı olan çocuğun kendisini gösterme ihtiyacını kolaylıkla giderebilmesine karşılık, başarısızlığın çocuğu sokağa iteceği ve toplumsal yaşama uyum şansını azaltacağı görüşü savunulmakta ve pek çok çalışmada, okul öğrenimiyle çocuk suçluluğu arasındaki ters orantının bu sürecin etkinliğini vurguladığı belirtilmektedir.⁵⁹

Çocuk suçluluğuna ilişkin yapılan çalışmalar, suça yönelen çocukların okul imkânlarından yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır. Yine bu tip çocukların okulda başarısız oldukları, okula devam sorununu yaşadıkları, küçük yaşlarda okulla birlikte çalışmaya başladıkları, okuldan kaçtıkları, okulda damgalandıkları görülmektedir. Araştırmalar, suça yönelen çocukların yoksulluk, kısa sürede meslek sahibi olma isteği, eğitim yaşamını sürdürememe gibi nedenlerle küçük yaşlarda çalışmaya başladıklarını orta koymaktadır. Bu yönelim, çocukların okul yaşamını olumsuz yönde etkilediği gibi, çocukların olumsuz rol modelleriyle karşılaşmasında da neden olmaktadır. Bu aynı zamanda, çocuğun yaratıcılığını geliştiren ve toplumsal rolleri öğrenmesine yardımcı olan oyun ihtiyacını da engellemektedir.⁶⁰

Eğitsel ve mesleki eğitimin alınmasıyla yetişkin rolleri daha çok üstlenilerek çocukların topluma olan bağları giderek güçlenmeye başlayacaktır. Böylelikle çocuk, ihtiyaçlarını toplumsal kurallar ve beklentiler doğrultusunda karşılamaya, kişiler arası diyalogunu geliştirmeye

⁵⁸ Özkök, *a. g. e.*, s. 10, 13.

⁵⁹ Tüzün, *a. g. e.*, s. 80.

⁶⁰ Uluğtekin/Acar/ Öntaş, *a.g.m.*, s. 37.

çalışacaktır. Buda suça giden yolda çocuğu engelleyen bir etken olarak karşımıza çıkacaktır.⁶¹

Örgün eğitim imkânından yoksun olan çocukların bir meslek edinmelerini sağlayacak eğitim almaları onları hem başıboşluktan kurtaracak hem de geleceklerini kazanmalarını sağlayacaktır. Edinecekleri meslek onlara çalışma zevkini aşılacak ve mesleklerinde ilerlemek gibi bir amaç etrafında toplayacaktır. Ancak bu mesleğin hem devamlılık arz etmesi hem de belli bir ihtisası gerektirmesi halk arasındaki tabirle belli bir sanatı gerektirmesi şarttır. Aksi halde bu nitelikte olmayan bir meslek uğraşı niteliğinde olup gelip geçici olacaktır. Çocukların ihtisas gerektirmeyen mesleklerde çalışmalarının özellikle şehirlerde işlenen suçlar bakımından çocuk suçluluğuna çeşitli derecelerde etki yaptığı savunulmaktadır. Buna göre bu tarz mesleklerin hepsi, çocuğun değişik halk kitleleri ile temasa geçmesine neden olacaktır. Seyyar satıcı, kahveci, garson, hamal gibi işlerde çalışan çocuk, işin gereği olarak günün her saatinde değişik değişik insanlarla temas halinde. Buda çocuğun ahlaki yapısı üzerinde bozucu etkiler yaratacaktır. Ayrıca, bu tip işlerde çocuk, kendisi ve ailesini geçindirecek para kazanamadığı zaman çocukta bir başıboşluk başlayacak buda çocuğu suça doğru yavaş yavaş itebilecektir.⁶² Bazen, ihtisas gerektirmeyen işler ağır işler de olabilmektedir. Çocuk gelişiminde en temel ilke olan, “Her çocuk o yaşın rolünü yaşmalıdır” ilkesi ile çelişen en önemli olgulardan birisi olarak karşımıza, çalışan çocuklar çıkmaktadır. Çocukların ağır işlerden çalışması sonucunda, ruhsal dengesinde ve kişilik yapısında onarılmaz problemler çıkabileceği ortadadır.⁶³

Eğitimle ilgili olarak üzerinde durulması gereken başka bir konu da boş zamanların değerlendirilmesidir. Boş zamanı değerlendirme ve buna ilişkin imkânlar, çocuk suçluluğu konusunda daha fazla vurgulanmaktadır. Doktrinde *boş zaman suçluluğu* kavramı ortaya atılmıştır. Buna göre, çocuğun boş zamanlarında yapacak bir şeyler bulamaması nedeniyle suç davranışlarına yönelebilecektir. Bu ergenlik çağındaki çocuk için daha önem kazanmaktadır. Bu anlamda çocukların yaratıcılıklarını aktarabilecekleri, enerjilerini kullanabilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri faaliyet ve düzenlemeler önemlidir. Ülkemizde bu

⁶¹ Kaner, a.g.m., s. 243.

⁶² *Çocuk suçluluğunun Önlenmesi...*, s. 26, 27.

⁶³ Balcıoğlu İbrahim, *Şiddet Ve Toplum*, Bilge Yayınları, İstanbul 2001, s. 177.

tür faaliyetler yetersiz kalmaktadır. Buna karşın, kahve, bilardo gibi olumsuz mekânların çocuklar için kolay erişilebilirliği çocuk suçluluğunu artırır etkiler yapmaktadır. Son zamanlarda yaygınlaşmış bulunan ve olumsuz kullanımlara açık olan internet kafeler de bu kapsamda yeniden değerlendirilmelidir.⁶⁴

2/c. Sanayileşme, Şehirleşme ve Göç

2/c.1. Sanayileşme

Sanayileşmeye paralel olarak, belli merkezlerde nüfusun büyük bir çoğunluğunu toplanmış, bir nüfus yoğunluğu yaşanmıştır. Bu gelişme beraberinde, çocuk işçiliğini yani çocuğun sanayide kullanılmasını getirmiştir. Sanayileşme zamanla anne ve babayı birlikte fabrikaya, atölyeye çekmiş dolayısıyla çocuk üzerindeki kontrol ortadan kalkmaya başlamıştır. Belli şehirlerde nüfusun bu şekilde yoğunlaşmasıyla şehir hayatı gittikçe anonim bir hal almış, insanlar aynı apartmanlarda komşusunun kim olduğunu bilemeden yaşamaya başlamışlardır. Eskiden sosyal bir kontrol vasıtası olan komşuluk ve akrabalık gibi ilişkiler bu fonksiyonlarını yerine getiremez olmuşlardır. Eski tabirle *mahallenin namusu* denilen görünmez ve kolektif kontrolün zaafa uğraması, komşuluk ve akrabalığın çocuk üzerindeki utandırıcı haya ve hicap telkin eden etkilerinden uzak kalınmasına neden olmakta buda çocuğun suça itilmesini diğer şartlarında bir araya gelemsiyle kolaylaştırmaktadır.⁶⁵

2/c.2. Şehirleşme

Geleneksel köylü toplumunda insan ömrünü genel olarak aile, akra ve aşiret birimleri içersinde geçirir. Büyük bir doğal felaket olmadığı sürece ömür boyu aynı yerde ve aynı biçimde yaşar. Köylü, klasik yaşam alnından en fazla ya tarlasına ya da komşu köye gitmek için uzaklaşır ama akşam olduğunda tekrar evine döner. Günlük yaşam herkesin önünde geçer ve yaşar. İnsan bu topluluğa ait olan bir varlıktır. Bu toplumda insan kendisinden önce var olan imkânlarla göre çalışır ve hüküm süren kurallara uygun olarak yaşar. Sahip olunan

⁶⁴ Uluğtekin/Acar/ Öntaş, a.g.m., s. 37, 38.

⁶⁵ Çocuk suçluluğunun Önlenmesi., s. 20, 23.

her şey az çok bellidir ve kolay kolay değişmez. Ağa çocuğu olarak dünyaya gelen çocuk ağalığı, çoban çocuğu olarak gelende çobanlığı sürdürmeye ve buna uygun davranmaya adeta mahkûm gibidir.⁶⁶

Şehir yaşamında ise yukarıda anlatılanlar tam tersi bir şekilde yaşanmaktadır. Şehirde yaşayan insan yaşamını herhangi bir şekilde kazanmaktadır ve doğuştan gelen aidiyetlerin herhangi bir önemi yoktur. Belli bir aileden gelmek artık belli bir şekilde davranma zorluğu getirmemektedir. Bireyler artık imkânları elverdiği ölçüde istediği gruplarla ilişki içine girebilmektedir. Dolayısıyla geleneksel bağlar şehirleşmeyle birlikte zayıflamıştır. Bireyin aile ve çevreye karşı sorumluluğu azalmıştır. Aile, akraba çevresinden, oturlan çevreden gelecek baskılar azalmıştır ve bunlar artık bireyi suç işlemekten engelleyebilecek düzeyde değildirler. Şehirde ilişkiler, daha yüzeysel, anonim ve değişkendir. Bu ortamda şehirli insanın özgürlüğü de artmıştır. Suç işlemiş hatta suça bir şekilde karışmış bir birey köy toplumunda bu şöhretiyle bilinir ve damgalanıp dışlanır. Şehirde insan en kötü olasılıkla mahalleyi değiştirip bu şöhretinden kurtulabilir. Atık mahallede adının iyi ya da kötü anılmasının köydeki kadar bir önemi yoktur. Bağların zayıflaması, suçluluğa doğal bir motivasyon yaratacaktır. Suçun sonucunu kar zarar hesabı olarak görmeye başlayacak bireyi, engelleyecek bir kuvvet de yoksa suç işleyecektir. Pek tabidir ki bu süreç çocuğu daha derinden etkileyip suça iten etkili bir faktör olarak karşımıza çıkacaktır.⁶⁷

Köyden farklı olarak, şehirler potansiyel suçlu için çok sayıda hedef sunar. Bir yandan sayısız çekici vitrin, elini uzattığın zaman ulaşabilecek kadar yakın ve abartılı bir şekilde sergilenen birçok mal ve hizmet, diğer yandan yabancıyı, suçluyu tanıma olasılıkları bulunmayan dışarıdaki insanlar, korumasız çocuk ve kadınlar. Bu sayılan nitelikteki⁶⁸ hedeflerin bolluğu kontrol imkânlarının azlığıyla bir araya gelince önemli bir suç nedeni oluşturmaktadır. Bütün bunlara çarpık şehirleşmeye paralel olarak, plansız yapılar, yollar, aydınlatılmayan bölgeler, trafiğin akış hızı da eklenince suçluluğu artırmaktadır. Ülkemizde birçok gasp ve hırsızlık olayı trafiğin sık sık tıkağdığı yerlerde, dar ara sokaklarda ve bunlara açılan caddelerde gerçekleşmektedir.

⁶⁶ Coşar, a.g.m., s. 288.

⁶⁷ Coşar, a.g.m., s. 290.

⁶⁸ Coşar, a.g.m., s. 297, 298.

Yapılan alan çalışmaları da bu değerlendirmeleri destekler niteliktedir. Genellikle suçun köy ve küçük şehirlere göre büyük şehirlerde daha fazla işlenmekte olduğu saptanmıştır. Şehirleşmeyle özellikle cebir şiddet suçları azalırken mala yönelik suçlar artmaktadır. Büyük şehirlerde kazanç sağlayan mala yönelik suçlar için olanaklar ve suçların gizli kalması olasılığı daha fazladır Bu yüzden kent yaşamında suçluluk oranları daha fazla olmakta, küçük yerleşim birimlerinde ise polisin daha az etkili olmasına rağmen daha az miktarda suç oranına rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalarda suçluların daha çok şehirde yaşayıp şehirde suç işledikleri görülmüştür. Kırsal kesimde daha çok ilk kez suç işleyenlere rastlanıldığı halde, büyük şehirlerde suç tekrarı oranları da fazla olmaktadır.⁶⁹

2/c-3. Göç

Kırdan kente göç önemli toplumsal değişmelere yol açar. Bu değişimler her türlü insan ilişkisinin yeniden oluşması demektir. Yapısal değişiklikler fiziksel yapıyı etkilediği gibi, kişilerin davranışlarının ve hatta heyecanlarının değişmesine yol açar. Her göç, insanları ruhsal stresle karşı karşıya bırakır. Göçle birlikte eski sistem ve mekanizmalar çözülür, ancak yenileri eskilerin yerini henüz alamamıştır. Ortaya sapan davranışlar çıkar: Belli başlıları suçluluk, alkolizm, fuhuş, ruh sağlığı bozukluklarıdır. Kentte, koruyucu, denetleyici ve gözetici mekanizmalar çözülür, başıboşluk meydana gelir. Göçmen çocuklarında uyumsuzluk daha çok görülür. İlk kuşak, kökenlerinden kopmuş olmanın getirdiği yalnızlık ve bilinç dışı suçluluk duyguları taşımaktadırlar. Bu yüzden geleneksel hayat sivilini davranış, duygu ve düşüncelerinin içeriğinden sürdürerek, bunlara daha fazla sarılmaktadırlar. Yeni ortam onlar için, sağladığı ekonomik çıkarlar açısından önemlidir. Sadece bu yolda ilişkilerinde ve güncel ortamın biçimine uymakla yenirler. Diğer açılardan kapalı bir grup oluştururlar. Kente göç eden ailelerde, her ne kadar biçim açısından çekirdek aile tipi yaşam sürdürülse de, ailenin sosyal hayat ve güvencesinde geniş aile ölçüleri uygulamaktadırlar. Ölüm, kaza, iflas ve benzeri olaylar karşısında, aynı çatı altında olmasalar bile, geniş akrabalığın kapsamı içindeki kişiler hemen bütünleşip gerekli desteği sağlamaktadırlar. Kent içine göç ola-

⁶⁹ Hancı, Hamit, " Kentte Suç Ve Kent Suçu", *İzmir Tabip Odası Bülteni*, S. 6, Mayıs-Haziran 1999, s. 24,25.

yında gerek bireylerde gerek ailenin içinde, çevre karşısında kültürel intibaksızlık görülmektedir. Bunun yanı sıra kırdan gelenlerin işsiz kalmaları halinde sosyal dayanışma şuurunu yitirerek kendi sosyal grupları içine çekilmeleri söz konusudur.⁷⁰ Ailelerin sık sık yer değiştirmesi ve göçlerle çocukların suça yönelmesi arasındaki ilişkiler çeşitli araştırma ve incelemelere konu olmuş, sonuçta, geleneksel değerlere bağlı tutucu ortamlardan büyük şehirlere göç eden ve şehirlerde az gelir getiren işlerde çalışarak ekonomik yetersizlikler içinde kötü konut ve mahallerde yaşayan çocukların ve gençlerin suça eğilimlerinin arttığı bulunmuştur.⁷¹ Aynı olgu Antalya'da Mayıs 1994 ile Mayıs 1995 arasında yapılan bir araştırma ile de doğrulanmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, suç işleyen çocukların %60 ı başka illerde doğmuş ve Antalya'ya göç etmişlerdir.⁷²

Göçün en önemli sonuçlarından birisi gecekondulaşmadır. Gecekondu mahalleleri, ilk dönemlerinde her şeyden yoksundurlar. Ne alt yapı ne okul nede diğer kurumlar mevcuttur. İşsizlik oranının yüksek, gelir düzeyinin düşük, merkeze ve iş yerlerine ulaşımın zor oyun alanlarının, gençlik merkezlerinin, dinlenme alanlarının az ya da hiç olmadığı oturmamış bakımsız bölgelerdir.⁷³ İşsizlik, konut, çevre, trafik gibi problemlerle, uyumsuzluğun ve yeni bir hayat tarzından kaynaklanan temel sorunların bu bölgelerde yoğun olduğu görülmektedir. Bu uyumsuzluk, güç şartlardaki çocuk için önemli bir zemin meydana getirmekte, çocukların suça itilmesini hızlandırmaktadır.⁷⁴

Yapılan araştırmalar da bu değerlendirmeleri doğrular niteliktedir. 1990-1993 yılları arasında İzmir Çocuk Mahkemesine çıkarılan 2466 küçük çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre, bu nların %80 i gecekondu bölgelerinde veya kısmen gecekonduardan oluşan yerleşim yerlerinde oturdukları görülmüştür.⁷⁵ Bu bölgelerdeki çocukları kontrol imkânlarını azlığı suça iten önemli bir faktördür. Sosyo-ekonomik geri kalmış bu bölgelerde, entegrasyon zor olmakta ya da hiç olamamaktadır. Gençlerin boş zamanlarını değerlendirecek imkânları yoktur. Buralarda yaşayan çocuklar ve gençler ucuz işgücü kaynağıdır-

⁷⁰ Balcioğlu, *a. g. e.*, s. 180,181.

⁷¹ Mangır/Silleli, *a. g. e.*, s. 19.

⁷² Coşar, *a.g.m.*, s. 308.

⁷³ Coşar, *a.g.m.*, s. 302.

⁷⁴ Balcioğlu, *a.g.m.*, s. 182.

⁷⁵ Hancı, *a.g.m.*, s. 305.

lar. Bu nedenle de imkânları sınırlıdır. Hedefledikleri ile ellerindeki imkânları arasında derin uçurumlar vardır.⁷⁶ Sonuç olarak, yöresel örf ve adetlerin etkisiyle büyümüş olan çocuk göç ettiğinde gerek ailesi gerekse kendisi şehir yaşamının değer yargılarına uymakta güçlük çekmekte, tedirginlik, güvensizlik toplumdaki soyutlanma eğilimleri gösterebilmektedir. Çocukta, bu uyumsuzluklara bir tepki olarak suç işleme eğilimi artmaktadır.⁷⁷

2/d. Kamu Yönetiminden Kaynaklanan Nedenler

2/d.1. Sosyal Devlet Olma Niteliğine İlişkin Nedenler

Batılı toplumlarında, gerek sanayileşme gerekse şehirleşme sürecinin toplumsal bir takım kurumların inşasıyla paralel olarak sürdürüldüğü, bu kurumların söz konusu süreçlerde ortaya çıkabilecek sorunlar karşısında insanları, özellikle de genç ve çocukları destekledikleri ifade edilmektedir. Buna göre, aile ya da akraba ilişkileri içinde desteklenmeyen, bakılmayan çocuklara bu kurumlarca gerekli destek imkanları verilmektedir. Ama Ülkemizde bu tür kurumlar ya yoktur ya da çocuklara yardımcı olacak donanım ve imkanlardan yoksundur.

Örgün eğitim sorunlarla doludur. Devlet okullarında sınıflar çok kalabalık ve eğitimin kalitesi düşüktür. Birçok genç maddi olanaksızlıklardan ya da çeşitli başarısızlıklardan dolayı zorunlu eğitimin ötesine devam edememektedirler. Bu gençler için geriye çirak olarak bir işe başlamak kalmaktadır. Çiraklıkla ilgili yasal düzenleme yapılmış olsa da bu alandaki yapı işlevsel olmanın çok uzağındadır. Çirak ile işveren arasındaki ilişki yazılı bir belgeye dayanmamakta ve çocuğun haklarını korumanın çok ötesindedir. Hepsinden önemlisi bir okulla bağlantılı değildir. Çocuk işverenin adeta inisiyatifine terk edilmiştir. Çocuk çalıştıran iş yerleri genelde küçük çaplıdır ve ayakta kalabilmek için, çocuk emeğinden kontrolsüz bir biçimde faydalanmaktadırlar. On saatlik mesai çocuk için istisna değil, kuraldır. Çirak olmak dahi bir imkân meselesidir. Bu imkânı bulamayan çocuklar, sokakta çalışarak ayakta kalmak ve aileye yardım etmek zorundadır. Buralarda eklemek aslanın ağzındadır ve ayakta kalabilmek için her yol denenmek zorundadır. Hiç bir destek, kontrol olmadan çalışan çocuk, bu arada

⁷⁶ Coşar, a.g.m., s. 306.

⁷⁷ Tüzün, a. g. e., s. 80.

suç olan davranışları da öğrenip zamanla içselleştirmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsünün 1998 verilerine göre, hüküm giyen çocukların %76 sı okula gitmeyen çocuklardan oluşmaktadır.

Öksüz ya da terkedilmiş çocuklar için imkanlar çok sınırlıdır. Devlet Planlama Teşkilatı 1996 yılı verilerine göre, annesiz ve babasız çocukların bulunduğu yetiştirme yurtlarında on bin yüz yirmi çocuk vardı. Bu yurtların bir kısmındaki koşullar, çocukların gelişimi bakımından uygun olmanın çok ötesindedirler ve bu koşullar çocukları suç işlemekten korumak bir yana suça teşvik eder niteliktedirler. Sadece İstanbul'da, ailesinden kopmuş sokakta yaşayan yedi binden fazla çocuğun varlığından söz edilmektedir. Son yıllarda bu çocuklar için bir kısım kurumlar oluşturulmuşsa da bunların önemli bir kısmı sokakta yaşamaktadırlar. Ülkemizdeki yüksek işsizliğe rağmen işsizlik sigortası zor koşullara bağlanmış olması nedeniyle adeta yoktur. Bütün bu anlatılanlar çocuk suçluluğuna giden yolda önemli kilometre taşları olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁷⁸

2/d.2. Mevzuata ve Uygulanmasına İlişkin Sorunlardan Kaynaklanan Nedenler

Çalışmamızın başlangıcında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'den bahsedilmiş ve bu sözleşmenin çocuklar için sosyal adaleti hedeflediği belirtilmişti. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde, çocuk adalet sisteminin bel kemiğini oluşturan sosyal inceleme raporları (SİR) çok önemli bir yer tutmaktadır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile yürürlükten kaldırılan 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 20. maddesine göre, ancak hakimin gerekli görmesiyle, bir ceza ya da tedbir kararı verilmeden önce alınması öngörülen SİR'ler zorunlu olmayıp, takdire bağlıdır.⁷⁹ Bu raporlar, suça itilmiş çocukların içinde bulunduğu koşulların niteliğini ve toplumla bütünleşmesi için çocuğun ihtiyaçlarını ortaya koyar. Doktrinde bu raporlar için sosyo-legal belge değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ancak bu sistemin uygulanışında bir takım sorunlar yaşanmaktadır. 1988-1992 yılları arasında İstanbul Çocuk

⁷⁸ Coşar, a.g.m., s. 315-317.

⁷⁹ Tarimeri, Nihat, "Yeni Ama Almanya'dan Tam 83 Yıl Geri Olan Yasa; Çocuk Koruma Kanunu Bu Kanundan Çocukları Kim Koruyacak", *Hukuk Ve Adalet Dergisi*, Yıl 2, S. 6-7, Ekim 2005, s. 258.

Mahkemesinde hazırlanan 156 SİR ve 114 mahkeme kararı değerlendirilmiştir. Buna göre: SİR'lerin hazırlanmasında hayati önemi olan suçlu çocukların ailelerine yapılması gereken ev ziyaretlerinin genellikle gerçekleşmemiş, bilgilerin daha çok çocukla yapılan görüşmelerden elde edildiği belirlenmiştir. SİR'lerde en önemli bölüm aile çevre ilişkisidir. Ancak SİR düzenlenirken aile, çevre ilişkilerine yer verilmeği görülmüştür. SİR'lerde suçun ortaya çıkışına yer verildiği halde nasıl bir müdahale yapılması konusunda eksik bilgiler ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Yapılan araştırmada çocuklarla ilgili kararların ancak %28 inde SİR vurgulanmıştır. %82 isinde müdahale niteliği taşıyan herhangi bir uygulamadan söz edilmemiştir. Hakimin isteğiyle düzenlenebilen SİR'lerden mahkeme kararlarında söz edilmemiş olmasının çok düşündürücü olduğu belirtilmektedir. Görüldüğü gibi, ülkemizde çocuk adalet sisteminde SİR ler işlevini çok düşük düzeyde yerine getirebilmektedirler. Bu durum suça yönelen çocuğun ve çevresinin ihtiyaçlarının, suçun ortaya çıkışı ve suçun denetlenmesi bağlamında gerektiği gibi değerlendirilemediğini düşündürmektedir. Yani çocuk ihtiyacı olan müdahale ve hizmeti alamamaktadır.⁸⁰

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile yürürlükten kaldırılan 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun 1979 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tarihe kadar çocuklar, suç işlemleri durumunda, indirimli ceza almaları dışında yetişkinlerle aynı yasal düzenlemelere göre ve aynı mahkemelerde yargılanıyorlardı. Bu yasa, 18 yaş altı çocukları 3 gruba ayırmıştı. 2003 yılında yapılan değişikliğe kadar, 12-15 yaş grubu bu mahkemelerde yargılandı. Söz konusu değişiklikle 16-18 yaş grubu da bu kapsama dahil edildi. Söz konusu bu yasa, nüfusu yüz binin üzerinde olan yerleşim birimlerinde çocuk mahkemelerinin kurulmasını ön gördüğü halde aradan geçen yıllar içinde sadece Ankara, İzmir, İstanbul, Diyarbakır ve Trabzon'da kurulmuş ve İzmir, Kocaeli ve Diyarbakır mahkemeleri çok yakın zamanlarda kurulabilmiştir. 2003 yılı değişikliğine kadar son üç ilde, 12-18 yaş arası gençlerin %8 i çocuk mahkemelerinde yargılanırken geriye kalan büyük çoğunluk yetişkinlerle aynı mahkemelerde yargılanmışlardır. Yine bu yasada öngörülen çocukların, bakıcı aile yanına, yurtlara yerleştirilmeleri, iş bulunması gibi tedbirler pratikte uygulanamamıştır. Bu mahkemelerde iş yoğun-

⁸⁰ Uluğtekin/Acar/ Öntaş, a.g.m., s. 41.

luğunun fazlalığından dolayı, çocuğun özelliklerine uygun bir yargılama yapılma imkânı bulanmamıştır. Mahkemelerde görevli olan ve çocukların ruhsal durumları hakkında mahkemeye rapor vermeleri gereken sosyal hizmet uzmanları, pedogoklar maddi imkânsızlıklar nedeniyle uygulamada çok sınırlı işlev görmüşlerdir.⁸¹

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, TBMM tarafından temel yasa kapsamında değerlendirilerek hızlı bir şekilde kabul edilmiş ve 15.07.2005 tarihinde *Remi Gazete'de* yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Genel Gereğe bölümünde Kanunun gerekçesi, şu şekilde ifade edilmiştir; *“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuklara özgü kanun, usul ve makamlar oluşturma gerekliliği tüm taraf devletler için yükümlülük haline getirilmiştir. Türkiye’de çocuklara özgü ilk kanun, 1979 tarihli 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun’dur. Bu kanunda, yeni Türk Ceza Yasası ve Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu çerçevesinde değişiklikler yapmanın gereği açıktır”*. Bu genel gerekçeye göre tasarısının temel çıkış noktası; çocuklara özgü bir kanun hazırlamak ve Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun’u da bu kanun içinde yeniden yapılandırmaktır.

Bu yasaya yönelik doktrinde pek çok eleştiri yöneltilmiştir. Buna göre:

Çocuk Koruma Kanunu, suçta sürüklenen çocuklar hakkında bazı yeni düzenlemeleri içermekle birlikte; aslında 1979 tarihli 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun’un düzenlendiği bir metin görünümündedir. Gerçekten olumlu yanları bulunmaktadır ancak çok temel yanlışları da bünyesinde barındırmaktadır.

Kanun, çocukları koruma perspektifinden uzaktır. Bu hali ile olumlu uygulamaları beraberinde getirmeyeceği açıktır. Özellikle sosyal hizmet mesleği açısından irdelendiğinde kanun, çok temel bir yanlış içerilmektedir. Sosyal çalışma görevlisi olarak yepyeni bir ifade kullanılmış ve bu ifade yoluyla her mesleğin atanmasının yolu açılmıştır. Sosyal çalışma yürütebilecek meslek elemanı, Üniversitelerin, sosyal hizmetler bölümü bünyesinde dört yıllık lisans eğitimi almış sosyal

⁸¹ Coşar, a.g.m., s. 318.

hizmet uzmanlarıdır. Bu yanlış, sosyal hizmet mesleği açısından temel bir yanıştır.⁸²

Konuya karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde yaklaşan bir başka görüşte, söz konusu Kanunun başlığı da dahil olmak üzere söz konusu kanunda, kavram kargaşası yaratacak pek çok ibare bulunmaktadır denilmektedir. Devamında, uzlaşma, kamu davasının açılması veya kararın ertelenmesi, denetimli serbestlik gibi Almanya'daki bazı yaklaşım ve uygulamalardan örnekler görülmesine rağmen 1923 Almanya'sındaki yaklaşımlardan daha geri olduğu görülmektedir. Almanya'da yürürlükte bulunan "*Gençlik Mahkemeleri Kanunu*" un temel amacı eğitimidir ve bu amaç çerçevesinde ceza ve emniyet tedbirleri zıt kavramlar olarak değerlendirilmekte ve uygulama genç odaklı yapılmaktadır. Alman gençlik ceza hukukunda özellikle failin kişiliği ön planda olup, uygulanacak yaptırımlara, gencin gelecekteki sosyal yaşantısının nasıl şekilleneceği dikkate alınarak karar verilmektedir. Bu mahkemelerde konuyu anlayabilmeye yönelik en önemli işlem kişilik araştırmasıdır ve hazırlık soruşturmasının başlamasıyla işlerlik kazanmaktadır.

Çocuk suçlunun kişiliğinin değerlendirilmesi ve uygulanacak yaptırımın seçilmesi amacıyla çocuğun kişisel ve sosyal koşulları ilgili bilgi toplanması zorunluluğu çerçevesinde "*gençlik mahkemesi yardımcısı*" kurumu ihdas edilmiştir. Bu bizdeki sosyal hizmet uzmanının karşılığıdır. Bu yardımcıları, çocuğun kişisel ve sosyal durumunu, özellikle uygun yaptırım için bilgi sağlamak amacıyla soruşturur. Bu raporun mahkemece kabul edilip edilmemesi konusunda mahkemeye tanınmış bir takdir yetkisi söz konusu olmayıp, bir delil olarak değerlendirilmektedir. Özellikle hazırlık soruşturmasında bu rapor iddianamenin bir parçası haline gelmektedir. Savunma içinde söz konusu raporlar bir, araç olup, adeta yargılamayı tamamlayan bir unsurdur. Alman Gençlik Mahkemeleri, resmi bir vesayet makamı gibi karar verme yetkisine de sahiptirler. Ülkemizdeki sistem ceza ve hakim odaklı olduğundan bu sistemi benimsemek ve uygulamak oldukça zordur⁸³ görüşleri dile getirilmiştir.

⁸² Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı bünyesinde, Prof. Dr. Gönül Erkan'ın sorumluluğundaki "SHO 628 Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Sosyal Hizmet" adlı yüksek lisans dersi için hazırlanmış ve 28.04.2005 tarihli derste sunulmuştur.

⁸³ Tarimeri, a.g.m., s. 251,252,255,268.

Ülkemizde yürürlükte olan diğer bir kısım düzenleme ve uygulamalar da eleştiri konusu olmaktadır. Buna göre:

- Çocuklara tutulu buldukları kurumlarda yaşlarına uygun davranılmadığı yolunda iddialar bulunmaktadır.

- Adli sicil ve polis raporları, çocukların gelecekteki yaşamlarını kurmalarının önünde sık sık bir ciddi engel oluşturmaktadır.

- Tutukluluk ya da hükümlülük dönemlerinde çocuklara çok sınırlı örnekler dışında eğitim verilememektedir.

- Tutukevi ya da ıslahhane sonrası dönem için yasal düzenlemeler etkisizdir. İstikrarlı aile ilişkilerinden gelmeyen, maddi olanakları olmayan çocuklar ve gençler açısından cezaevi sonrası suç işleme olasılığı büyüktür. Çocuk çoğu zaman sokakta kalmakta ve hayatta kalabilmek için yeniden suç işlemek durumundadır. Cezaevine giren bir çocuk oradan güçlenerek, yaşamını tek başına suç işlemekten sürdüreceği bir donanımla değil, örselenmiş, aşağılanmış, birçok durumda yanında kaldığı diğer insanlardan suç işleme konusunda eğitim alarak çıkmış bulunmaktadır.

- 2253 sayılı yasa, çocuklar hakkında, adli sicile geçilen bilgilerin ancak soruşturma ya da kovuşturma nedeniyle savcılık ya da hakimlik tarafından istenmesi ya da genel seçimler ile ilgili Yüksek Seçim Kurulu tarafından istenmesi durumunda bildirileceğini, bu amaçla verilen bilgilerin başka bir amaçla kullanılmayacağını hüküm altına almışsa da uygulamanın farklı olduğu belirtilmiştir. Şöyle ki, çocuk okula girerken, işe girerken, pasaport alırken veya buna benzer yaşamı ile ilgili herhangi bir nedenle güvenlik soruşturmasına başvurulduğunda bu bilgileri kullanılmaktadır. Böylelikle onun, eğitimine, işe girmesine, başka bir deyişle topluma yararlı bir insan olmasına engel olunmaktadır. Tahliye olmuş çocuk yaşadığı sorunlara ek olarak damgalanma sorunuyla dışarı çıkmaktadır. Onu suça iten faktörler eksilmemiş, artmıştır. Artık o kendisini toplumun bütününden soyutlanmış ve suçlu rolüne indirgenmiş hissedecektir.⁸⁴

⁸⁴ Coşar, a.g.m., s. 319, 321.